

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Menetlustähtaegadest kriminaalmenetluse seadustikus

Andreas Kangur

Kriminaalmenetluse revisjoni töörühma liige

Juuni 2016

1. Eesmärk ja probleemipüstitus

Käesolev analüüs on koostatud lähtuvalt kriminaalmenetluse revisjoni käigus püstitatud ülesandest kaardistada kriminaalmenetluses tähtaegade arvutamise regulatsiooniga seonduvad probleemkohad ning analüüsida võimalikke lahendusvariante. Analüüsi koostamisel on konsulteeritud Justiitsministeeriumiga, Riigikohtu, Tallinna Ringkonnakohtu ja Tartu maakohtu kohtunikega, samuti on analüüsi koostamisel läbi töötatud Justiitsministeeriumi edastatud kirjavahetus vanglatega, milles menetlus- ja vangistustähtaegadega seonduvad diskussioonid sisalduvad. Analüüsi koostaja on tutvunud ka USA föderaalsete ja osariiklike õigusaktide ning Saksamaa, Austria ning Venemaa vastava regulatsiooniga.

2. Kehtiv regulatsioon

KrMS § 171 reguleerib menetlustähtaegade arvutamist kriminaalmenetluses. Selle kohaselt arvutatakse menetlustähtaegu tundides, päevades ja kuudes. Menetlustähtaja algusmoment määratakse kas mingi sündmusega (nt kohtulahendi resolutsiooni kuulutamine) või konkreetse kuupäevaga (nt märgitakse kohtulahendis). KrMS § 171 lg 1 kohaselt tähtaja hulka ei arvata üldreeglina seda tundi ega päeva, millest tähtaeg algab. Teisisõnu, kui menetlustähtaeg on seotud mingi sündmusega, mis toimub 23.aprillil, siis hakkab menetlustähtaeg kulgema järgmisest päevast, so 24.aprillil kell 00:00. Sellise regulatsiooni eesmärgiks on tähtaegade arvestamise lihtsustamine¹ ning samasuguse regulatsiooni kehtestab ka TsÜS § 135 lg 1.

Üldregulatsioonist on erand: kahtlustatavana kinnipidamise, vahistamise ja vanglakaristuse tähtaeg hakkab KrMS § 171 lg 2 kohaselt kulgema sellest samast hetkest, mil isikult realselt vabadus võeti. Selle erandi põhjenduseks on vajadus tagada

¹ RKKKo 3-1-1-23-16, p 32 – vastasel korral tuleks tähtaegu arvutada tundide ja minutitega ning selle võimaldamiseks ka tähtaegade algust märkivad sündmused fikseerida samasuguse täpsusega. See ei oleks enamusel juhtudest nähtavasti praktiline. Kus menetlustähtaja eesmärgiks on kindlustada menetluse kulgemine mõistliku aja jooksul, pole mõnetunnine viivitus või lisa-aeg olulise tähtsusega.

isikuvabaduse kui ühe olulisima põhiõiguse mööndusteta kaitse. Üldreeglit rakendades võiks tekkida olukord, kus isik viibib vangistuses kuni ööpäeva kauem kui ette nähtud (nt isik võetakse kinni öösel kell 00:30, aga üldreegli kohaselt hakataks tema vahi all viibimise tähtaega arvama alles järgmisest päevast, st isik viibiks eelvangistuses 23 tundi ja 30 minutit ilma, et seda tähtaja sisse arvataks).

KrMS § 171 lg 3 kohaselt, päevades arvutatava tähtaja lõpp saabub tähtaja viimasel tööpäeval kell 24:00. Kui aga tähtaja lõpp langeb puhkepäevale, siis saabub tähtaja lõpp sellele järgneval esimesel tööpäeval. See regulatsioon näib sisaldavat vastuolu: kui seitsmepäevase tähtaja algus on määratud laupäevale, peaks KrMS § 171 lg 3 esimese lause kohaselt tähtaeg lõppema tähtaja viimasel tööpäeval, st reedel kell 24:00. Kui aga teist lauset vaadata, siis peaks tähtaja lõpuks lugema hoopis 24:00 esmaspäeval. TsÜS § 136 lg 8 on siin konkreetsem ja ühemõttelisem ja ka kuudes arvutatava tähtaja lõpp on KrMS § 171 lg-s 5 üheselt määratletud järgneva tööpäevaga, mitte eelnevaga. Kui tähtaega arvestatakse kuudes või aastates², saabub tähtaja lõpp tähtaja viimase kuu vastaval kuupäeval (KrMS § 171 lg 4). „Vastavaks” kuupäevaks seaduse tähenduses on tähtaja alguse kuupäevaga sama numbrit kandev tähtaja viimase kuu kuupäev.³ Teisisõnu, kui kahekuuline tähtaeg algas 23.aprillil, siis tähtaeg lõpeb 23.mai kell 24:00. Kui tähtaja lõpp langeks kuupäevale, mida tähtaja viimases kuus ei ole, lõpeb tähtaeg kuu viimasel päeval (ja lisaks tuleb muidugi vaadata, et tegu ei oleks puhkepäevaga).

Ka tähtaja lõppemise osas on vangistuse ja vahi all pidamise kohta erisätted. Nii näeb VangS § 75 ette, et kui karistuse kandmise viimane päev langeb puhkepäevale, vabastatakse kinnipeetav sellele eelneval tööpäeval. Vanglast vabastatakse kinnipeetav hiljemalt kell 12:00. Vahistatu aga kuulub vabastamisele vahi all pidamise tähtaja viimasel päeval hiljemalt kell 12:00 (VangS § 104 lg 3) .⁴

Tähelepanu väärrib seegi, et KarS ei näe ette regulatsiooni karistuse kandmisega seotud tähtaegade arvutamiseks, ehkki karistustähtajad on oma olemuselt materiaaõiguslikud ning Riigikohus on juba 2014. aastal leidnud, et need tuleks selguse huvides reguleerida karistusseadustikus ühes muude materiaaõiguslike tähtaegadega (nt aegumistähtaeg).⁵

Kinnipidamise tähtaegade arvutamisel tekib veel üks tavamõistuse seisukohast huvitav olukord: kui isiku kinnipidamise esimeseks päevaks loetakse seda päeva, mil ta faktiliselt kinni peeti, viimaseks päevaks aga seda kuupäeva, mis „vastab” kinnipidamise päevale

² RKKKo 3-1-1-79-14, p 29.

³ 3-1-1-14-14, p 756; RKKKo 3-1-1-79-14, p 31; RKKKo 3-1-1-23-16, p 35. Seaduse sõnastus on väga sarnane Vene Föderatsiooni kriminalmenetluse koodeksi Art-ga 128, kus samuti kasutatakse väljendit „vastav kuupäev”.

⁴ Riigikohus on lahendis 3-1-1-23-16 tähelepanu juhtinud, et vahi all pidamise tähtaega ei arvutata tundides ning vaatamata sellele, mis kell isik vahi alla võeti, on tema vabastamise tähtajaks ikka kell 12:00 vahi all pidamise viimasel päeval, ehkki VangS § 104 lg 3 ei välista ka seda, et isik vabastatakse varem eelvangistuse viimasel päeval.

⁵ RKKKo 3-1-1-79-14, p 35.

järgnevale päevale, tundub, et arvutuslikult on isik kinnipidamiskohas veetnud ühe päeva rohkem kui ette nähtud. Teisisõnu, 01.juulil üheks kuuks kinni peetud isik vabaneks 01.augustil ja seega oleks ühekuulise ajaperioodi sisse loetud justkui kaks sama numbriga kuupäeva. Sellise olukorra kohta on Riigikohus leidnud, et tähtaegade arvutamine õiguslikus mõttes võibki kalendaarsest arvutusest kuni 12 tunni võrra kõrvale kalduda.⁶

3. Probleemikaardistus ja lahendusvariandid

3.1 Kinnipidamise tähtaegade arvutamine

Analüüsi autori hinnangul on enamus erimeelsustest tähtaegade arvutamisel tingitud sellest, et üks eriarvajatest ei ole tähelepanelikult tutvunud asjakohase regulatsiooniga ning jätab tähelepanuta mõne erisätte, mis konkreetselt kinnipidamise tähtaegu reguleerib. Riigikohus on ka leidnud, et asjakohane regulatsioon ei ole vastuolus põhiseadusega, sh õigusselguse nõudega.⁷ Riigikohus on märkinud, et kehtiva regulatsiooni puhul võiks isiku kinnipidamise tähtaegade arvutamise erisätetest tulenevalt kinnipeetu kahjuks tekkida maksimaalselt 12tunnine viivitus. Asjaolu, et kehtiva seaduse kohaselt saab nt ühekuulise tähtaja sees olla kaks sama numbriga kuupäeva ning see ei ole tavaloomikaga kooskõlas, on käesoleva analüüsi autori arvates ebaoluline, eriti võrreldes märkimisväärse lihtsustusega, mida kuudes või aastates tähtaegade arvestamine võimaldab. Kui probleemiks on kuudes ja aastates arvestatavate tähtaegade mõningane varieeruvus, tuleks sellistes ajaühikutes tähtaegade arvestamisest loobuda ning üle minna tähtaegade arvestamisele päevade (ja siinkirjutaja ei välista, et lühemate, mõnekuuliste tähtaegade puhul see võibki olla otstarbekas) ja tundide peale. Viimasel juhul tuleks aga nt öisel ajal kinni võetud isikud samuti vabastada öösel, mis ei pruugi olla kinnipeetavale kuigivõrd soodsam lahendus. Pealegi tuleb silmas pidada, et tähtaja viimase päeva lugemine kinnipidamise aja hulka on küllaltki tinglik – isik ei viibi sel päeval kinnipidamiskohas kauem kui keskpäevani, samuti on väga võimalik, et isik vabastatakse märgatavalt varem kui keskpäeval. Kokkuvõtteks leiab käesoleva analüüsi autor, et kinnipidamise tähtaegade arvutamine võib kehtiva õiguse järgi küll hälbida tavaarusaamast, ent sellega seonduv on praeguseks kohtupraktikas piisavalt selgelt lahti kirjutatud ning kehtiv õigus selles osas muutmist ei vaja. Kui probleemiks on see, et reegleid ei tunta või see, et neid ei järgita, võib olla

⁶ RKKKo 3-1-1-23-16. USA, Saksamaa, Austria ja Venemaa seadustikes sellist erandit vangistuse ja vahi all pidamise tähtaegade arvutamise kohta ei ole tehtud ning neid tähtaegu loetakse sarnaselt muude tähtaegadega esimesele päevale järgnevast päevast. Venemaa seadusandlus reguleerib eraldi kinnipidamise tähtaja arvestamist ja Austrias ning mitmes USA osariigis on erisäte tundides arvatavate tähtaegade kohta. Kasahstani kriminaalmenetluse koodeksi Art. 48 kohaselt arvutatakse vabaduse võtmise tähtaegade sisse kogu aeg, mil isik faktiliselt oli kinni peetud – seda tunni ja minuti täpsusega.

⁷ Id., p 40.

vajalik täiendava koolituse korraldamine. Katsed regulatsiooni aga „selgemaks kirjutada” võiksid tekitada taas vaidlusi seal, kus need tänaseks Riigikohtu lahendiga lõppenud on.⁸

3.2 Menetlustoimingute tähtaegade arvutamine – KrMS § 171 lg 6

Mõningat segadust on tekitanud ka muude menetlustähtaegade arvutamine, eriti KrMS § 171 lg 6 kontekstis. See sätestab, et kui toiming teeb kohus, prokuratuur või uurimisasutus, lõpeb menetlustähtaeg tähtaja viimasel päeval tööaja lõppedes tema asutuses. Näiteks on Riigikohus lahendanud küsimust võimalikust apellatsioonitähtaja möödalaskmisest, kui prokuratuur esitas apellatsiooni pärast tavapärase tööaja lõppu, ning leidnud, et KrMS § 171 lg 6 on kehtestatud eesmärgiga reguleerida menetlustoimingu tegemist menetleja poolt ning seega ei piira prokuratuuri neis toimingutes, kus prokuratuur ei ole menetleja, vaid kohtumenetluse pool. Samas tuleb tähele panna, et nii kohtu, uurimisasutuse kui prokuratuuri puhul on tööaeg küllalt suhteline mõiste, kuivõrd kõik kolm vähemalt mingis ulatuses toimivad ööpäevaringselt. Sellele on tähelepanu juhitud ka KrMS kommenteeritud väljaandes.⁹ Samuti ei ole selge, millise täiendava kindlustunde annab 7 tundi varasem menetlustähtaeg. Kui aga seadus näiteks näeb ette kohtu poolt menetlustoimingu tegemise kahe ööpäeva jooksul, tähendab see 7 tundi mitte ainult hälbimist kohtu tööaja vaba planeerimise põhimõttest, vaid ka seda, et 48 tunni asemel on kohtule menetlustoimingu tegemiseks jäetud vaid 41 tundi. Analüüsi autori arvates ei oma KrMS § 171 lg 6 sellisel kujul praktilist tähendust ja tuleks tühistada kui potentsiaalne segaduste allikas. Analoogiline säte, tõsi, menetlusosalistele suunatud, on TsMS § 62 lg 2, mille esialgne sõnastus nägi ette, et menetlustoiming, mis tuleb teha kohtus, on tähtaegselt tehtud, kui see on tehtud kohtu tööajal – ja siingi on Riigikohus leidnud, et kaebuse esitamine ei ole selline menetlustoiming, mida tingimata tuleks teha kohtus, st kohtuametniku osavõtul – ning seetõttu ei ole ka põhjendatud kaebuse esitamisele täiendava ajapiirangu sättimine.¹⁰ Täpsustatud TsMS § 62 lg 2 sõnastus räägibki menetlustoimingust, mida tuleb teha „kohtu ruumides”. Põhimõtteliselt võib TsMS § 62 lg 2 sarnane säte olla põhjendatud ka kriminaalmenetluses, kuid praegu selleks sisuline vajadus puudub. Ei saa aga välistada, et kehtiva KrMS § 171 lg 6 tühistamisest võiksid menetlusosalised teha järelduse, et neil on õigus nõuda kohtuametnike kohalviibimist ja iseenesest edasilükkamist kannatavate menetlustoimingute tegemist ka öösiti ja nädalavahetustel. Selle väärkäsitluse välistamiseks on ilmselt otstarbekas KrMS § 171 lg 6 TsMS § 62 lg 2 teise lause eeskujul sõnastada või muudatuse seletuskirjas ettenähtav väärtõlgendus selgesõnaliselt välistada.

3.3 Menetlustoimingute tähtaegade arvutamine – formuleering „x päeva enne”

Enamasti on tähtajad KrMS-s määratletud alguspunkti kaudu – näiteks 10 päeva alates kuulutamisest või „kuni kaheks kuuks”. Mõnedes kohtades on seaduses aga tähtaeg

⁸ Mujal maailmas on kinnipidamise tähtaegade osas lähenemised erinevad, vt märkus 6.

⁹ Kergandberg, Pikamäe. KrMS kommenteeritud väljaanne, lk 423, p 3.

¹⁰ Vt nt RKTkm 3-2-1-43-06 või 3-2-1-74-06.

määratletud selle lõpptähtajaga (vt nt KrMS § 227 lg 1 – „hiljemalt kolm tööpäeva enne eelistungit”) – ning sellise tähtaja arvestamise kohta KrMS § 171 üldreegleid ei sisalda. Nii võib aru saada, et kui eelistungit peetakse nt neljapäeval, 15.mai, siis kolm päeva enne tähendab esmaspäeva, 12.mai. küll aga võib tekkida küsimus, kas esmaspäeval esitatud kaitseakt on veel tähtaegne või on juba hiljaks jäänud. Põhimõtteliselt ei ole muidugi vahet, kummale poole tähtpäevast tähtaega arvutada ning kas tähtaeg on nõ negatiivne, st selle aja sees ei ole lubatud menetlustoimingut teha, või positiivne, st selle aja sees on vaja menetlustoiming ära teha. Seega kehtiva seaduse järgi peaks lahenduskäik näiteks toodud juhtumil olema selline, et tähtaja alguskuupäeva (15.mai) tähtaja sisse ei arvata ning siis loetakse kolm päeva tagasi – ning samamoodi, nagu positiivse tähtaja puhul oleks esmaspäev kolmandaks, st viimaseks päevaks, mil hiljemalt kell 24:00 peab menetlustoiming olema tehtud, tuleb meie näites lugeda, et kaitseakt, mis on pärast esmaspäeval kella 00:00 esitatud, on hilinenud. Vaidlusi selle formuleeringu rakendamisel ei ole vähemasti KrMS § 226 lg 1 ja 227 lg 6 pinnalt avaliku KIS andmetel olnud, mistõttu tuleb järeldada, et siin täiendav ja täpsustav reguleerimine ei ole vajalik.

3.4 Määruskaebuse esitamise tähtaja algusmoment vahistatud kaebaja jaoks ja määruskaebeõigusest loobumine

KrMS § 387 lg 1 kohaselt esitatakse määruskaebus 15 päeva jooksul, alates päevast, mil isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama. Samuti on ka muud määruskaebuse esitamise tähtajad seotud momendiga, mil isik sai määrusest teada või pidi teada saama. Samal ajal on apellatsioonkaebuse esitamise tähtaja algusmoment seotud kohtuotsuse vahi all viibivale süüdistatavale kätte andmisega (KrMS § 319 lg 3: „Vahistatud süüdistatav või tema kaitsja võib esitada apellatsiooni 15 päeva jooksul alates süüdistatavale kohtuotsuse koopia kätteandmisele järgnevast päevast.”). Vähe sellest, et KrMS § 319 lg 3 räägib kohtuotsuse „kätteandmisele järgnevast päevast” kui tähtaja algusmomendist – ja tekitab sellega omajagu segadust, kui silmas pidada KrMS § 171 lg 1 üldsätet (nähtavasti on siis tegelik tähtaeg kahe paragrahvi koosmõjus 16 päeva kohtuotsuse koopia kätteandmisest), arusaamatu on ka see, miks määruskaebuse esitamise tähtaega hakatakse arvama millestki nii umbmäärasest nagu „teadasaamine.” Kui vahistatu on ise selle määruse adressaat, siis peaks olema elementaarne, et see määrus talle ka kätte toimetatakse (veel üks mõiste, mis kehtivas KrMS-s lahti kirjutamata, välja arvatud kutsete kättetoimetamise osas)¹¹. Täitmiskohtuniku määruste osas märgibki KrMS § 432 lg 4, et menetlusosalistele tuleb saata kohtumääruse koopia. Kättetoimetamise hetkest saab ka lugeda, et vahistatu on määrusest sel määral teadlik,

¹¹ Kättetoimetamine mõistena ja kättetoimetamise viisid tuleks reguleerida üldosalise reguleerimisega kõikide kättetoimetamise juhtumite osas (st kutsed, otsused, määrused ja muud menetlusdokumendid, mille kättesaamise korra kohane fikseerimine on vajalik selleks, et tagada ausa menetluse läbiviimine). Praegune kasuistlik reguleerimine, mis on üle seadustiku laiali, on pealtnäha paindumatu ja tekitab seeläbi segadust. Lisaks on kasutusel veel umbmäärane “määrusest teada saamine”, mis võib potentsiaalselt tähendada mida iganes ja mille asemel oleks reeglitepärane kättetoimetamine menetluslike tagajärgede ankurpunktina tunduvalt konkreetsem.

et võiks teha informeeritud otsustuse määruse vaidlustamise osas (Tallinna Ringkonnakohtu praktika nähtavasti ongi selline).

Igal juhul peaks kinnipeetaval olema võimalus määruse peale kaebamisest loobuda kohe, kui talle määrus teatavaks tehakse (olgu siis kuulutamise või koopia kättesaamisega) ning sellega enda jaoks soodsa määruse jõustumist kiirendada (eeldades, et ka prokurör kaebamisest loobub). KrMS § 315 näeb küll ette võimaluse apellatsioonioigusest loobuda, kuid määruskaebeõigusest loobumist vähemalt otsesõnu ette ei nähta. Olukorras, kus ükski määruse adressaatidest kaevata ei soovi, ei ole mõistlik isikut vabastava kohtumääruse jõustumisele kaebetähtaja näol formaalse takistuse seadmine. Isiku võimalikult kiire vabastamine kinnipidamiskohast ei ole mitte üksnes põhiõiguste piiramise aspektist lähtuvalt soovitatav, vaid aitab ka riigi kulusid kokku hoida. Nähtavasti on määruskaebeõigusest loobumisega aeg-ajalt ka kohtumääruste jõustumist kiirendatud. Perspektiivis tuleks aga regulatsioon kaebeõigusest loobumise osas ühtlustada ning lahendada küsimus üldosalise regulatsiooniga.

3.5 KrMS § 171 lg 2 kohaldamisala piiritlemine

KrMS § 171 lg 2 sätestab: „Isiku kahtlustatavana kinnipidamise või vahistamise korral arvutatakse tähtaega tema kinnipidamise hetkest. Isiku karistamisel vangistusega arvutatakse tähtaega tema vanglasse karistust kandma saabumise hetkest, kui karistuse kandmise algus ei tulene kohtuotsusest.” Selle sätte tõlgendamisel on, nähtuvalt Justiitsministeeriumi poolt edastatud kirjavahetusest tekkinud küsimus, kas sätet kohaldatakse vaid kinnipidamistähtaegade kohta või kõikide tähtaegade kohta juhul, kui isikult, kelle suhtes neid tähtaegu arvutatakse, on võetud vabadus. Nähtavasti on KrMS § 171 lg 2 eriregulatsiooni eesmärgiks eelkõige see, et isiku vabadust piiravate meetmete rakendamisel ei tekiks olukorda, kus isikut on nt õigus kinni pidada 5 päeva, kuid seda viiepäevast tähtaega hakatakse arvutama alles reaalsele kinnipidamisele järgnevast päevast. Kui kinnipidamise viimase päeva pikkus on VangS kohaselt maksimaalselt kuni kella 12:00ni, siis kinnipidamise esimese päeva pikkus võib kõikuda praktiliselt terve ööpäeva ulatuses. Tundides arvutatava kahtlustatavana kinnipidamise puhul ei mängi see olulist rolli, kuid suuremate ajaühikute puhul tähendaks esimese päeva arvestamata jätmine sisuliselt kuni 36-tunnist mõõtmismääramatust, mis on rohkem kui terve ööpäev ja pole vabaduspõhiõiguse riive puhul nähtavasti aktsepteeritav. Küll ei ole mõistlikult põhjendatav kinnipidamiskohas viibiva isiku suhtes kaebetähtaegade arvutamine isiku kinnipidamisega analoogselt, st selliselt, et ka kaebetähtaja algust märkiva sündmuse toimumise päev kaebetähtaja hulka arvatakse. Puudub adekvaatne põhjendus, miks kinnipidamiskohas viibivale isikule peaks kaebuse esitamiseks vähem aega andma kui vabaduses viibivale isikule, kellel on eelduslikult kaebuse esitamisega tegelemiseks avaramad võimalused.

Omaette küsimuse võivad üles kergitada muude karistuslike meetmete tähtjad – näiteks tingimisi vabastamise ja üldkasuliku töö tegemise omad, mille puhul ju ka riivatakse karistusluse põhiõigusi ja võimalik, et karistusluse on asjakohase

kohtumääruse tegemise hetkel isegi kinnipeetav. Millise reegli järgi nende meetmete tähtaegu tuleks arvutada, ei pruugi olla alati selge. Küll aga lõpevad sellised tähtajad viimasel päeval kell 24:00, kuna VangS vabastamise regulatsioon muudele karistusmeetmetele ei laiene. Selle sasipuntra korrigeerimiseks on otstarbekas muuta KrMS § 171 lg 2 sõnastust selliselt, et oleks üheselt mõistetav – erandklausli alla käivad vaid kinnipidamistähtajad, mitte kõik kinnipeetule rakenduvad tähtajad. Muude tähtaegade arvestus oleks sellisel juhul reguleeritud üldkorra alusel (ja mis tähtaja lõppu puudutab, siis on seda niikuinii). Ka siin on probleemi taust laiem – Riigikohuski on tähelepanu juhtinud sellele, et karistuse kandmise tähtajad on oma olemuslikult materiaaldigulislik teema, mida tulekski loogiliselt reguleerida karistusseadustikus. Samas on kehtiv regulatsioon iseenesest toimiv ja mõistetav on ka see, et nt kahtlustatavana kinnipidamise ja vahi all pidamise tähtaegade arvestamine toimub samal alusel vangistuse ja aresti kandmise tähtaegadega.

3.6 Vahi all pidamise ja vangistuse paralleelne kulgemine

Probleeme on tekitanud olukord, kus eelvangistuses viibiv süüdistatav on maakohtus süüdi tunnistanud, kohtuotsuse tagamiseks vahi alla jäetud ja talle mõistetud lõplik ärakandmisele kuuluv vangistus on lühem kui apellatsioonitähataeg. Eeldades, et prokuratuur kaebeõigusest kohe otsuse tegemisel ei loobu, kuid hiljem siiski apellatsiooni ei esita, peetakse süüdistatavat vahi all kuni otsuse jõustumiseni, st kauem, kui ta kohtuotsuse järgi mõistetud karistuse kandmiseks oleks pidanud kinnipidamiskohas viibima. Tulemuseks on see, et isik on ilma aluseta vahi all viibinud ja tal tekib nõue riigi vastu alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamiseks. Vanglad on siin võtnud juriidiliselt korrektse ja jäiga seisukoha, et jõustumata lahendeid ei ole võimalik täita.

Ehkki aeg-ajalt ette tulev, ei ole see olukord seadustikus otsesõnu reguleeritud ning toob kaasa ekstsesse kohtute ja vanglate vahelises suhtluses. Pealtnäha korrektne näeks välja lahendus, kus ärakandmisele kuuluv vangistus kohtuotsuse järel ei jääks pikkuselt alla apellatsioonitähatajale, kuid selline kaalutlus inimesele karistuse mõistmisel oleks läbinisti vale. Küll aga peaks kohus süüdistatava vahi alla jätmist kaaludes arvesse võtma ka seda, kas prokuratuur kavatses karistuse vaidlustada või mitte. Teisel juhul oleks vahi all pidamine õigustatud vaid nii kaua, kui saab kantud kohtuotsusega mõistetud karistus – seda isegi siis, kui süüdistatav ise kavatses apellatsiooni esitada ja kohtuotsuse jõustumist seetõttu lähiajal ette näha ei ole.¹² Kehtiva seadustiku raames on kohtul võimalik teha määrus, millega süüdistatavale valitud tõkend asendada või tühistada – ning seda on Justiitsministeerium oma ringkirjas kohtutele (30.detsember 2011) ka soovitanud. Sealjuures tuleb silmas pidada, et kohtu omal algatusel on süüdistatavat võimalik KrMS § 130 lg 4¹ järgi vahistada vaid talle mõistetud vangistuse täitmise

¹² Kui kohtuotsuse jõustumist takistab süüdistatava apellatsioon, on ilma kohtute täiendava sekkumiseta olukord eriti absurdne: vahi all pidamine on jõus kuni Ringkonnakohtu otsuse jõustumiseni, kuriteo eest mõistetud maksimaalne võimalik karistus aga ammu kantud.

tagamiseks.¹³ See tähendab, et ilma prokuratuuri asjakohase taotluseta ei ole võimalik süüdistatavat vahi alla võtta kauemaks kui talle mõistetud karistuse ajaks – ja see tuleks ka kohtuotsuses vahi all pidamist määrates selgelt märkida.

Kui prokuratuur on otsustanud esimese astme kohtuotsuse vaidlustada ja nõuda süüdistatavale karmimat karistust, tuleb järelikult prokuratuuril selle võimaliku karmima karistuse tagamiseks kohtult eraldi taotleda vahi all pidamist, näiteks paludes isik vahistada edasilükkava tingimusega. Kohus aga peab hindama, kas prokuratuuri kaebus on perspektiivikas (analoogselt põhjendatud kuriteokahtlusega) ning kas eksisteerib vahistamisalus (pakkuminekuvõimalus või uute kuritegude toimepaneku risk). Millisesse kohtusse vahistamistaotlus esitada, sõltub Riigikohtu seisukoha järgi sellest, millises kohtus on kriminaalasia toimik, st millise kohtu menetluses on kriminaalasi.¹⁴ Kui isiku jätkuvat vahi all pidamist taotleb prokuratuur, peaks vahi all pidamise otsustama ringkonnakohus – maakohtult tema enda otsuse peale esitatud apellatsiooni põhjendatuse ja perspektiivikuse üle otsustamist nõuda oleks äraspidine. Probleemseks muutuks vahistamistaotluse lahendamine siis, kui apellatsiooni ei ole selleks ajaks veel jõutud koostada. Siinkirjutaja kahtleb, kas sellises olukorras on isiku vahi alla võtmine või jätkuv vahi all pidamine aktsepteeritav.

3.7 Jälitusloa tähtaeg

Varasemalt on olnud probleeme ka jälitusloa tähtaegade üheselt mõistmisega, kuid siingi on Riigikohus oma praktikaga selguse toonud. Nimelt leidis Riigikohus, et jälitusluba hakkab kehtima selle andmisest peale ning selle kehtivuse lõpu kohta kohaldub üldine reegel: tähtaeg lõpeb kell 24:00 viimase kuu kuupäeval, mis kannab tähtaja algust märkiva sündmuse kuupäevaga sama numbrit – või sellise kuupäeva puudumisel viimase kuu viimasel kuupäeval.¹⁵

4. Kokkuvõtteks

Kokkuvõttena tuleb tõdeda, et enamus menetlustähtaegadega seonduvast probleemistikust on leidnud kohtupraktikas lahenduse ning praegu regulatiivset sekkumist ei vaja. Veelgi enam – regulatiivne sekkumine võiks mõned tänaseks lahendatud küsimused uuesti avada ning kaasa tuua järjekordse segaduste perioodi, mille lõpetaks alles kõrgemate kohtute asjakohased seisukohad. Küll on kehtivas seaduses mõningad sätted, mille täpsustamiseni kohtupraktikast ei ole veel jõutud ja mis seetõttu võiks õigusselgust suurendada.

- a. Sõnastada ümber KrMS § 171 lg 3: esimeses lauses „tööpäeval” asendada sõnaga „päeval”.

¹³ Vt RKKKo 3-1-1-94-12.

¹⁴ Id.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-14-14.

- b. KrMS § 171 lg 6 tühistada või ümber sõnastada selliselt, et see oleks suunatud menetlusosalistele, mitte menetlejale
- c. KrMS § 319 lg 3 ümber sõnastada ja loobuda formuleeringust, mis nähtavasti on mõeldud dubleerima tähtaegade arvutamise üldregulatsiooni, kuid praegu lihtsalt pikendab tähtaega ühe päeva võrra
- d. Tuua sisse võimalus loobuda määruskaebuse esitamise õigusest
- e. Loobuda ebatäpsest formuleeringust „sai teada või pidi teada saama” määruskaebetähtaja algushetkena ja asendada see vaidlustatud määruse kättesaamise v kättetoimetamisega
- f. Muuta KrMS § 171 lg 2 sõnastust selliselt, et oleks üheselt selge – selle lõike alusel toimub üksnes kinnipidamise, vahi all pidamise ja vangistuse tähtaegade arvutamine.
- g. Edaspidi üldosalise regulatsiooniga reguleerida eraldi kaebetähtaegade, kinnipidamise tähtaegade ja muude menetlustähtaegade arvutamine ning kaebeõigusest loobumine; kaaluda karistuse täideviimisega seotud tähtaegade (vangistus, katseaja pikkus, üldkasuliku töö tegemiseks ette nähtud periood jmt) reguleerimist karistusseadustikus.